

Bir Kartpostalın Düşündürdükleri: İzmir’de Cumhuriyet’in Mekânsal Belleği

(Şipka,2018)

Kartpostalın arka yüzü tahrip olması sebebiyle sahibi tarafından paylaşımına uygun görülmemiştir.

“Ömrünün geçtiği sahilinden uzaklaştıkça
Ve hayâlinde doğan âleme yaklaştıkça,
Dalga kıvrımları ardında büyür tenhâlık
Başka bir çerçevedir, git gide dünyâ artık” (Beyatlı,2005)

Sahiden nedir bu çerçeve? Dünya da kartpostal da mı bir çerçeve?

Bilinen tanımı ile görsel nesnelere asabilececek, sergileyebilececek duruma getirmeye yarayan bir nesne olan çerçevenin bu tanımın yanı sıra daha derin anlamlar içerdiğini kabul etmek gerekmektedir. Çerçeveyi bir sahne olarak ele alırsak şayet sahneye yansıyan senaryoların mekânları ayrıca önem taşımaktadır.

İnsanların var oluşundan itibaren anlamlandırma çabası içerisinde girdikleri, sürekli etkileşim halinde oldukları farklı disiplinlerin çerçevelerinde şekillenen kavramlardan biri olan mekân, konulduğu çerçevelerdeki karşılıkları ile gelişimini sürdürmüştür. Her disiplinin mekâna baktığı çerçevedeki farklılıklar, mekânın tanımının sabit ve değişmez olmasının önüne geçerek bunun yerine çeşitliliği ortaya çıkarmıştır. De Certeau (1984) mekânı, deneyimlenmiş veya keşfedilmiş bir yer olarak ele almıştır. Kimlik, aidiyet ilişkileri ile temellenen sosyal ilişkiler üreten yer ise anlamlı bir mekân olarak ortaya atılmıştır. Deneyimlenmesi ve anlam kazanması ile öznenin çevrenin ile adından söz ettiren mekândan ayrılan yer kavramı süreç içerisinde farklı nitelikler kazanmıştır.

Kent içerisindeki değişkenler ile yaşantının bir şekilde kesintiye uğradığı kentsel mekânlar anlam kazanarak işlev kazanabilmesi açısından çeşitli potansiyeller taşımaktadır. İzmir, Ege Denizi ile kucaklaşan uzun bir kıyı hattına sahip sahil şeridi ile geçmişte olduğu gibi günümüzde de tercih edilen bir il olarak yerini almıştır. Tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış, kültürel çeşitliliği ve zengin tarihiyle öne çıkan bir il olan İzmir’in Kemeraltı çarşısı, tarihi asansörü, antik kentleri vb. sayılabilecek pek çok kente özgün ve kentsel hafızada yer edinmiş mekânları bulunmaktadır. İzmir’de sahilinden çekilerek bir kartpostalda aktarılan görsel temsili ise kartpostalda deneyim çeşitliliğinin dolayısıyla yorumunun farklılaşmasına imkân tanıyan buluşma, ayrılma, bekleme gibi yorumlayıcısına göre şekillenecek pek çok kavram barındırmaktadır. Fiziksel olarak deniz, banklar, apartmanlar, işyerleri, araçlar gibi nesnel varlıkların gözlemlenebildiği kartpostalda yer alan yollar, gökyüzü, deniz ile anlam taşıyan girdiler ise yorumlayıcısının çerçevesine bağlı olarak anlam kazanmaktadır. Toplumda yaşayan bireylerin alışkanlık ve yaşam şartları benzerlik gösterse de algıları, deneyimlerine, kimliklerine, kişisel özelliklerine göre değişiklik gösterebilmektedir. Temsilen seçilen kartpostal ile karşılaşan kişiler, yüzeysel olarak mevcut fiziksel kent kimliklerini aktaracaktır. Ancak örneğin kartpostala yansıyan fotoğrafta yer alan yolların ilişkisi öznel olarak değer ve anlam kazanacaktır. Toplum kullanıcılarına konum değişikliği konusunda aracı olan yollar, yolculuğun yanı sıra bekleyişleri, bunun getirisi olarak sabır ve belirsizlikle geçen bir süreci, ayrılıkları, karşılaşmaları, tesadüfleri senaryosuna dahil etmektedir.

Mekânlar, kullanıcıları olan insanların senaryolarını derinlemesine etkilemektedir. Bu çerçevede ters dönen banklar çoğunluğun görmeyi tercih ettiği, belki sırf bu yüzden yolunu değiştirerek deneyimlediği deniz kenarında yürüme, dinlenme, denizi seyretme yerine kullanıcı profili çeşitliliğine dikkat ederek yaygın olarak tercih edildiği düşünülen bir olguya sırt çevirebilmektedir. Beklenenin ve alışlagelmiş bir tek düzeliği basit bir hamle ile değiştirebilmektedir. Ters konulan bankın kullanıcıları denize yönelerek oturmayı tercih etmemiş olabileceği gibi belki de sadece diğer banklar dolu olduğu için o bankta oturmak durumunda kalmıştır. Penceresinin önünde büyüyen ve mavilikle arasına giren yeşillik, daire kullanıcısının tercihi olabilir ya da kim bilir kullanıcı yeşilliğin bu kadar çabuk önünü kapatacağını bile düşünmemiştir. Anlam, algı ve değerlerin yanına tam da bu noktada beklenti kavramı yerini almaktadır. Kullanıcı beklentilerine karşılık verebilen mekânlar, görece başarılı, konforlu, tercih edilen yerlere dönüşebilmektedir.

Yaya yoluyla hem zemin olan araç yolu dönemin şartlarını araç sayısını göz önünde bulundurduğumuzda birbirini ihlal etmediği bir düzende eşit ve saygılı bir yaklaşımla kullanıma sergilemektedir. İzmir’de güneşli, sakin bir günün izlerini taşıyan kompozisyonunda doluluk-boşluk dengesini aktaran kartpostal, detayların algılanarak takip edilebilmesi adına başarılı bir renk kalitesi ve netlik sunmaktadır. Kartpostal, estetik açıdan oldukça çekici bir doğal manzarayı çerçevelese de sahildeki güzellikle yarışan araç ve yapı yoğunluğu dikkat çekmektedir. Kartpostalın daha anlamlı ve etkileyici bir izlenim bırakabilmesi adına İzmir kimliği ve kültürüne dair belirgin bir açıklama veya işaret bulundurmaması, yerel kimliği ve mekânsal bağlamı yeteri kadar yansıtmamaktadır.

İnsanların olmak istedikleri yerde, bakmak istedikleri yönde bulunmasına imkân tanıyabilecek bir duyar/düşünce yargısını bir kentten okuyabilmek barındırdığı tüm öznel yan ve yargıları yine anlam ve deneyim ile aynı paydada yerin almaktadır. Bu kartpostal çerçevesine yansıyan fotoğrafı çeken kişinin kayıp olan düşünceleri gibi mekânı da birebir yakalıyor olmamız mümkün olmamaktadır. Tıpkı kaybolan düşünceler gibi siyasal, ekonomik, kültürel olarak belirtilebilecek çeşitli etkenler altında mekânsal ve toplumsal değişim ve dönüşüm içerisinde olan ancak değişimlere aynı hızda yetişemeyen ya da cevap veremeyen mekânlarda yapı ve işlevlerini kaybederek kayıp mekânlara dönüşebilmektedir. Unutmamak gerekir ki her mekân, her deneyim hatta belki de her an, öznel bir çerçeve içerisinde yaşanır ve bu çerçeve her zaman değişime açıktır.

Son söz yerine;

“O, temelde ne yalnızca görülen şeydir ne de yalnızca gören, o görünürdür” (Merleau-Ponty,1968).

Kartpostalların da bir görünürlük olarak karşımıza çıktığını atlamadan, yorumlayıcısına mevcut çerçevesi içinde aktarmak istediği senaryoyu sunmasına izin vermek gerekmektedir.

Beyatlı, Y. K. (2005). Kendi Gök Kubbemiz. Adam Yayınları.

Certeau, M. D. (1984). The Practice of Everyday Life, University of California Press, Berkeley.

Merleau-Ponty,M. (1968).The Visible and the Invisible. New York: Northwestern University Publisher.

Şipka, G. (2018). İzmir Kartpostallar: Şipka'nın Kişisel Blogu. Erişim Tarihi [01.10.2023]http://sipkag.blogspot.com/2018/06/izmir-kartpostallar.html